

İpek Yolu, ed. Ahmet Taşağıl,

İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2015, 9786059858014, 528 s.

Ahmet Usta*

Eski çağlardan itibaren ticaretin önemli rotalarından biri olan tarihi İpek Yolu'nun oluşumunu, geçirdiği süreçleri, güzergâhlarını, üzerinde kurulan uygarlıkları, kültürleri, mimari ve sanat eserlerini çeşitli dönemler ve bölgede hüküm sürmüş devletler üzerinden inceleyen *İpek Yolu* başlıklı çalışma, Ahmet Taşağıl editörlüğünde, Türk Tarihine Hizmet Vakfı, T.C. Başbakanlık TİKA, TDBB (Türk Dünyası Belediyeler Birliği) ve Yunus Emre Enstitüsü'nün işbirliğiyle yayımlanmış. "İpek Yolu Kültür Atlası" projesi kapsamında tamamlanan eserde Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Şerafettin Yılmaz'ın ön-sözü, tarihi İpek Yolu'nun rotalarını gösteren bir harita, çeşitli görseller, editör de dâhil muhtelif alanlardan akademisyenlerin tarih, kültür, din, dil ve sanat temalı makaleleri ile kitabın sonunda bir kaynakça yer almaktadır. Eserde farklı konuların işlendiği makaleler sırasıyla şöyledir:

Çalışmanın editörü Ahmet Taşağıl'ın kaleme aldığı "İpek Üretimini Keşfi ve İpek Yolu'nun Başlaması" (s. 13-27) başlıklı ilk makale, tarihi yolun ortaya çıkışı, 15. yüzyılın coğrafi keşiflerine kadar geçirdiği süreç, üzerinde yaşanan siyasi mücadeleler, farklı kültür ve dinlerin yayılma alanı olarak kazandığı önem üzerine şekillenmektedir. Yola adını veren ipeğin keşfi, üretim yöntemleri, pazar alanları, eskiçağ ve ortaçağ toplumları nezdinde kazandığı değerlerden de bahsedilen çalışmada batının ipekle tanışmasının İpek Yolu vasıtasıyla gerçekleştiğinin altı çizilmektedir. Yazısında Taşağıl, tarihi yolun ikisi karada biri denizde uzanan ana güzergâhlarından da bahsetmekte, İpek Yolu üzerinde yer alan tarihi alanların doğudan batıya doğru sıralandığı bir liste de sunmaktadır. Toplumların birbirini tanımalarına ve kültürler arası ilişkilerin hızlanmasına vesile olan İpek Yolu'nun 15. yüzyıldan itibaren önemini kaybettiğini belirten Taşağıl, gerçekleşen coğrafi keşiflerle iç kıta yollarının terk edilmesinin ve ticaretin denizlere taşınmasının bunda etkin rol oynadığını vurgulamıştır.

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/ Türkiye, autsa@fsm.edu.tr / ahm.usta28@gmail.com

“Toba Türkleri Döneminde Gansu Koridoru’nda Budist Sanat ve Başyapıtlar” (s. 29- 57) başlıklı makalede Caner Karavit, İpek Yolu üzerinde yer alan geçiş bölgelerinden biri olan Gansu’nun Toba Türkleri hâkimiyeti dönemini, kurdukları Kuzey Wei Hanedanlığı’nın Budist sanat üzerindeki etkilerini seçtiği beş örnek üzerinden anlatmaktadır. Gansu’nun sadece ticarete değil, aynı zamanda coğrafya, astronomi, din ve sanat gibi alanlarda da bir merkez olduğunu belirten yazar, bölgede Budizm’in yayılma sürecini ve Hindistan’ın bu bağlamda etkisini anlatmıştır. Ardından Hindistan’ın bölgedeki mağara tapınakları ve Hint-Budist kültürüne etkisi üzerinde durularak baskın Çin kültürünün tesiriyle nasıl Çinleştirildiğinden bahsetmiştir. Bölgede etkili Çin kültürünün Tobaların siyaseti ve dini inançlarına olan etkileri ile Budist sanatının bölgede yerleşimi de detaylarıyla bu yazıda yer almaktadır.

Tilla Deniz Baykuzu’nun kaleme aldığı “Turfan’dan Kaşgar’a İpek Yolu Üzerindeki Vaha Şehirleri” (s. 59-83) başlıklı şehir tarihi yazısı, Asya’nın ortasında, İpek Yolu üzerinde yer alan Doğu Türkistan’ın önemli şehirleri Turfan, Beşbalık, Karaşar, Kuça ve Kaşgar’ın tarihi gelişimleri ve yol üzerindeki fonksiyonlarından bahsetmektedir. Bu amaçla sırasıyla bu şehirler ele alınmış, coğrafi özellikleri, iklim özellikleri, kuruluşundan itibaren geçirdikleri tarihsel değişim ve siyasi süreç (Çinlilerin Hunlar ve Uygurlar ile mücadeleler) hakkında bilgiler sunulmuştur. Ayrıca tarihi süreci içerisinde bahsi geçen şehirlerin sadece ticaretle değil, etnik halk, kültür, sanat ve mimari alanında da zenginleştiği; farklı inançlar, diller ve teknolojilerin taşındığı bir kültür yolunun unsurları oldukları vurgulanmıştır.

Melek Özyetgin’in “İpek Yolunda Uygurlar” (s. 85-91) başlıklı yazısında 9-13. yüzyıllar arasında, Orta Asya’da, İpek Yolu güzergâhlarının kontrolünü elinde bulunduran Uygurların, yol üzerinde kurdukları şehirlerle Türk tarihinin, kültür ve medeniyetinin hissedilmesine, bu coğrafyanın zenginleşmesine sağladıkları katkılar anlatılmaktadır. İpek Yolu tarihinin önemli belgeleri arasında yer alan, İslam öncesi Türk hukuk düzeni ve sosyal hayatı hakkında da bilgi veren, Uygur hukuk belgelerinde Hun, Moğol ve Çin hukuku ve sözleşmelerinin etkileri ve benzerliklerinden de yine bu çalışmada bahsedilmektedir. Makalede Uygurların kendi kültürleri temelinde farklı toplumların unsurlarını harmanlayarak Türklere özgü bir üslup oluşturduklarının altı çizilmiştir. Uygurların yazı ve edebiyat kültürlerinin dini inançları çerçevesinde şekillendiği; ancak Budizm’in etkisinin İslam’a girdikten sonra Arap ve Uygur harfleriyle harmanlanarak devam ettirildiği, böylelikle de bir prestij yazı geleneği oluşturulduğu anlatılmıştır. Uygurların İpek Yolu üzerinde yazı, edebiyat, dil ve hukuk yanında ticarete de kendini hissettirdiğini ima eden Özyetgin, özellikle 13. yüzyılda ticareti kontrol etmek, düzenlemek, vergilerin belirlenmesi ve tahsil edilmesi gibi amaçlarla bazı organizasyonların kurulduğunu, kâğıt paraların kullanımının başlatıldığını bilgilerini de sunmaktadır.

“Moğollar Devrinde İpek Yolu” (s. 93-106) başlığını taşıyan, Ekrem Kalan’a ait makalede Moğollar döneminde İpek Yolu ve üzerindeki ticaretin önemi vurgulanmaktadır. Tüccarlar ve mallarının yanı sıra diplomatlar, seyyahlar, işçiler, zanaatkârlar, çiftçiler ve hacı adaylarının da bu yol üzerinde seyahat ettiğinden bahseden Kalan, böylelikle yolun kültürleri birbirine yakınlaştırıcı rolünden söz etmektedir. Ayrıca dönemin seyahatnamelerinden alıntılarla Moğolların geliştirdikleri olumlu politikalar, yol bakım ve onarım çalışmaları, aldıkları önlemler ile bu yollar üzerinde inşa ettirdikleri atların ve binicilerinin dinlenip konaklayabileceği yerler, fuar ve pazarlar da anlatılmaktadır. Kalan, böylelikle İpek Yolu’nun çeşitli güzergâhlarında yer alan önemli ticaret merkezleri ve şehirler hakkında bilgiler sunmaktadır.

Alpaslan Aşık’ın “Kırgızistan’ın İpek Yolu Üzerinde Oynadığı Roller” (s. 109-132) başlıklı makalesi, önceki çalışmalarda olduğu gibi girişinde İpek Yolu’nun tarihi ve güzergâhları hakkında kısa bilgiler sunmaktadır. Ardından yol üzerinde gerçekleştirilen ticaretle yeni şehir ve ticaret merkezlerinin kurulduğunun, mevcut şehirlerin de geliştiğinin bilgisini verir. Çalışmada Kırgızistan güzergâhı üzerinde kurulan şehirler tanıtmış olan Aşık, İpek Yolu’nun Kırgızistan’daki tarihsel gelişiminden bahsetmektedir. Bunların yanı sıra Aşık’ın yazısında Arkeolojik buluntular ve İslam müelliflerinin muhtelif eserleri ışığında tarihi yolun Kırgızistan güzergâhı üzerinde kurulmuş önemli şehirleri Nevâket (Krasnaya Reçka), Sûyâb (Ak-Beşim), At-Başı (Koşoy-Korgon) ve Balasagun (Burana)’un tarihi, coğrafi özellikleri ve tarihte anıldıkları muhtemel isimleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu şehirlerin kurulduğu alanlarda gerçekleştirilen kazılar ve buluntular da paylaşılmıştır.

“Eski ve Ortaçağlarda Tacikistan Coğrafyası ve İpek Yolu” (s. 135-153) başlıklı makalede Konuralp Ercilasun, eski çağlardan ortaçağın sonlarına kadar İpek Yolu’nun Tacikistan coğrafyasıyla olan bağlantı ve ilişkisinden bahsetmektedir. İpek Yolu hakkında temel bilgilerin sunulduğu çalışmada, okuyucularda alt yapı oluşturmak gayesiyle bu yolun fark ediliş hikâyesi, yol hattının öneminin doğu ve batı toplumları tarafından anlaşılması süreci ve bu toplumlar arasındaki siyasi mücadele evreleri anlatılmıştır. Ercilasun, modern Tacikistan tarihinin okunması ve değerlendirilmesi hususunda eski dönemlerde bu bölgeden geçen İpek Yolu’nun öneminin olduğunu belirtmektedir. Bu amaçla makalede Tacikistan’ın coğrafi özelliklerini tanıtmış, ardından İpek Yolu’nun bu ülke üzerinden geçen üç hattı ve bu hatların kollarını detaylarıyla sunmuştur. Tacikistan coğrafyasında yer aldığı düşünülen şehirler hakkında bilgilerin de verildiği çalışmada bu şehirlerin İpek Yolu üzerindeki rolleri de anlatılmıştır. Ayrıca makalenin son bölümünde tarihi yolun Tacikistan’dan geçen kollarında yer alan antik kentlere, askeri ve dini amaçlı yapılara ve tarihi kalıntılara da yer verilmiştir.

Nurbolat Bogenbayev'in kaleme aldığı, "Büyük İpek Yolu Üzerindeki Ortaçağ Şehirlerinden Taraz'ın Değeri" (s. 155-162) başlıklı yazı, girişte İpek Yolu'nun önemi, ticari hacmi, ekonomik, medeni ve diplomatik ilişkilerde ayrıcalıklı konumundan bahsettikten sonra bir tüccar şehri olarak da bilinen tarihi Taraz şehrinin İpek Yolu üzerindeki konumu ve önemini anlatmaktadır. Ortaçağda Taraz'ın ticari rolünün yanında mimari ve sanat alanında da geliştiği; inşa edilen yapılar, dönemin müelliflerinin eserleri ve modern çalışmalardan referanslarla açıklanmıştır. Ayrıca şehrin tarihi dokusu üzerine yürütülen restorasyon ve kazı çalışmaları hakkında da kısaca bilgiler yine bu çalışmada yer almaktadır.

Talas Omarbekov, "İpek Yolu Üzerindeki Kanglılar'ın Eski Devletleri" (s. 165-176) başlıklı çalışmasında İpek Yolu'nda Kanglı olarak anılan toplumun isminin etnonimini incelemekte, farklı bölgeler ve isimlerle olan bağlantılarını tartışmaktadır. Bu amaçla Omarbekov, öncelikle Kanglı adının muhtemel anlamları üzerinde durmuş ve mevcut farklı görüşleri belirtmiştir. Ardından çalışmasında Kanglı toplumunun kökeninden bahsederek yerleştikleri bölgeler, kurdukları devlet, örf-adet ve kültürlerini tanıtmıştır.

Gaybullah Babayar'ın "Ortaçağlar Boyunca Özbekistan'da İpek Yolu'nun Oynadığı Tarihi Roller" (s. 179-198) başlıklı makalesinde İpek Yolu'nun tarihinde Özbekistan'a iktisadi ve kültürel anlamda kazandırdıkları anlatılmaktadır. Çalışmada eskiçağlardan itibaren hem doğu hem de batının hayranlığını kazanmış olan bölgede gerçekleşen mücadeleler, kurulan Müslüman-Türk devletleri, din ve bilim alanındaki faaliyetleri incelenmiştir. Ayrıca Özbekistan bölgesinden geçen tarihi İpek Yolu'nun aktif olan güzergâhları detaylarıyla belirtilmiştir. Bu yol üzerinde yer almış toplumlardan Soğdular ve Türklerin arasındaki yakın ilişki ve bu ilişkinin siyasi ve sosyal alanlardaki yansımaları örneklerle anlatılmış, eski Türk kültürü anlamında önemli iki örnek olarak Kuşan ve Göktürk dönemlerinden de bahsedilmiştir.

"İpek Yolu Zenginliğinin Mimaride Yansıması: Özbekistan'da İpek Yolu Mimarisi" (s. 201-227) başlığını taşıyan, İpek Yolu'nun önem ve zenginliğini Özbekistan örneği üzerinden anlatan bir diğer makale M. Gözde Ramazanoğlu'na ait. Makalede tarihi yolun Özbekistan'a kazandırdıkları mimari ve sanatsal özellikleri üzerinden anlatılmakta, bölgenin kültürel mirası sayılan yapılar tanıtılmaktadır. Ayrıca bu yapıların yapı malzemeleri konusunda bölgenin karakteristik özelliklerini taşıdığı, farklı dönemlerde yapılmış olsalar da plan ve mimari anlamında benzer özellikler barındırdığının altı çizilmiştir. Bunların yanında İpek Yolu'nun aktif olarak kullanıldığı dönemlerde yapılan ve günümüze kalan ribatlar (kervansaraylar), külliyele, medreseler, türbeler ve camiler isimleri verilerek tanıtılmış; tarzları, mimari özellikleri ve planları detaylarıyla bu çalışmada yer almıştır.

"Karahanlı – Gazneli – Harezmsahlar'da İpek Yolu ve Ticaret" (s. 229-254) başlıklı çalışma Ekber N. Necef'in kaleminden çıkmıştır. İpek ticaret yolu üzerin-

de 10. yüzyıldan itibaren etkin hal alan Türk hâkimiyeti Karahanlılar, Gazneliler ve Harzşahlar üzerinden tartışılmaktadır. Bahsi geçen devletlerin egemenliği altına giren Türkistan ve Horasan bölgelerinde gerçekleşen ticaretin ve alış-veriş yapılan ürünlerin çeşitliliği, İslam dünyasında gerçekleşen para reformu, gümüş yetersizliğinin oluşturduğu mali kriz ve etkileri anlatılmıştır. Ayrıca Türk topraklarından geçen tarihi yolun güzergâhları belirtilerek bu yolu kullanan ulusların tüccar ve zanaatkârlarından bahsedilmiş, farklı toplumlarda farklı isimlerle görülen ticari örgütlenmeler ile İpek Yolu üzerinde gerçekleştirilen dini amaçlı yolculuklar ve casusluk girişimleri anlatılmıştır.

“Emir Timur Döneminde İpek Yolu” (s. 257-277), Hayrunnisa Alan’ın kaleme aldığı bu çalışma 14. yüzyıl ile 15. yüzyıl başlarında Emir Timur ve haleflerinin tarihi yolun hâkimiyetine yönelik siyasi ve askeri politikalarını, bölgedeki diğer devletler ve hanlıklar ile mücadelelerini konu almakta, ticaretin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için gerçekleştirdikleri diplomatik girişimlerden söz etmektedir. İpek Yolu üzerinde yer alan önemli şehirler, üretim malları, ticari merkezleri ve pazarları ile tüccarları hakkında bilgilerin de sunulduğu makalede ortaçağda ticarete öne çıkan Ön Asya ve Doğu Türkistan şehirleri tanıtılmıştır.

“Afganistan ve İpek Yolu” (s. 279-289) başlıklı, Abdullah Mohammadi’nin makalesi kültür tarihi açısından İpek Yolu’nun geçtiği güzergâhlardan birini; Afganistan kolu ve üzerindeki şehirleri, merkeze almıştır. Afganistan bölgesinin coğrafi konumu ve tarihinden bahsedilen çalışmada bu bölgenin eski Türk kabileleri için önemine değinilmiştir. İpek Yolu’nun genel tarihi, yola hâkim olmak isteyen devletler; Çinliler, Persler, Türkler ve Moğollar arasında sürdürülen siyasi ve askeri mücadelelerin yanı sıra Afganistan üzerindeki tarihi yolun üç ana kolu ve geçiş güzergâhları hakkında bilgiler de sunulmuştur. Aynı zamanda Modern İpek Yolu Projesi’nin de bahsinin geçtiği makalede Afganistan’ın bu projenin kilit noktasında olduğu vurgulanarak yol hattı üzerinde düşünülen enerji hattı (TAPİ), demir yolu ve transit yollardan söz edilmiştir.

“Türkmenistan’ın İpek Yolları Üzerinde Şehirleri ve Mimari Eserleri” (s. 291-319) başlıklı makalede Yaşar Çoruhlu, 1991’de bağımsızlığını kazanan Türkmenistan özelinde tarihi İpek Yolu’nun bu coğrafyadan geçen bazı kollarından bahsetmektedir. Bölgenin eski kültür ve medeniyetlerin önemli merkezlerini barındırdığını günümüze ulaşan eserler ve kalıntılar üzerinden ortaya koymaktadır. Türkmenistan’ın önemli şehirleri Dehistan, Ferava/Parau (Parev), Şehr-i İslam/Tak, Nisa (Nesa), Anau (Anev/Bagabad), Abiverd, Meyhene/Meane (Mihne), Merv ve çevresi, Serahs, Amul ve Köhne Ürgenç’in (Kunya Urgenç) coğrafi konumları, tarihleri, mimari yapıları hakkında bilgilerin de verildiği çalışmada bahsi geçen şehirlerde yer alan camiler, kervansaraylar ve türbeler mimari ve sanatsal özellikleri ile tanıtılmıştır.

Nesrin Sarıahmetoğlu'nun "Tarihi Süreç İçinde Azerbaycan ve İpek Yolu" (s. 321-335) başlıklı çalışmasında İpek Yolu'nun Azerbaycan için hayatın her alanında büyük önemi olduğu anlatılmaktadır. Azerbaycan coğrafyasından geçen tarihi yolun güzergâhlarının belirtildiği makalede, hatlar üzerinden taşınan ürünlerin çeşitliliği hakkında bilgiler de sunulmaktadır. Bölgenin uzun soluklu tarihinde İpek Yolu'nun gelişim sürecini ortaçağda bu bölgeye hâkim olan toplumlar, Araplar, Selçuklular, Atabeyler ve Moğollar, üzerinden değerlendiren Sarıahmetoğlu, bu devletlerin bölge siyasetlerinden, ticari faaliyetlerinden ve batılı tüccarlarla kurdukları ilişkilerinden de bahsetmektedir.

"İpek Yolu ve Selçuklular" (s. 337-347) başlığını taşıyan, Aydın Usta tarafından kaleme alınan makalede Büyük Selçuklular ve Türkiye Selçukluları için ticaretin siyasi, askeri ve sosyo-kültürel etkinlikler kadar önemli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Usta, İpek Yolu'nun öneminin bu iki devlet tarafından iyi bilindiğini ticaret için aldıkları tedbirler, verilen teşvikler, tüccarların ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı yürüttükleri faaliyetler ve fetih hareketlerinden bahsederek ortaya koymaktadır.

"İran'da Türkmenler ve İpek Yolu" (s. 349-361) başlığıyla Gülseren Ceceli Dursun'un kaleme aldığı bu makale ortaçağ İran coğrafyasında yaşayan Türkmenleri, İpek Yolu'nun İran'dan geçen kolu üzerindeki ticari faaliyetlerini ve genel olarak İpek Yolu ticaretindeki tesirlerini konu almaktadır. Bölgede hâkim olan Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi devletleri döneminde bölgenin gelişip kalkınmasındaki Türkmen rolünün de işlendiği çalışmada Türk hükümdarlar döneminde ticareti geliştirmek adına alınan tedbirler, gösterilen çabalar ve kurulan müesseselerden de bahsedilmiştir. Ayrıca ortaçağda İran bölgesinde ticarete etkin şehirler hakkında bilgiler de sunulmuştur.

"Karadeniz'in Kuzeyinde İpek Yolu ile Bağlantılı Ticaret Yolları" (s. 363-377) başlıklı İlyas Kemaloğlu'nun İpek Yolu'nun Karadeniz'in kuzeyinden geçen kollarını ve şekillenen ticari güzergâhlarını detaylarıyla anlattığı çalışması aynı zamanda bu coğrafyada hâkimiyet kuran devletler; İdil Bulgarları, Hazarlar ve Altın Orda'nın hem iç hem de dış ticaret girişimleri ile bu yöndeki çabalarını konu almaktadır. Kemaloğlu, tarihi yolun Karadeniz'in kuzeyinden geçen kuzey uzantılarının ülkelerin ekonomik hayatlarının yanı sıra siyasi ve dini politikalarını da belirlediğine, toplumlar arasında kültürel, ilmi münasebet ve etkileşimlerin oluşmasına vesile olduğuna dikkat çekmektedir.

"Ortaçağ Döneminde Anadolu'da Kervansaraylar" (s. 379-391) başlığını taşıyan çalışmasında Haşim Karpuz, Anadolu ticaretinde Selçukluların inşa ettiği, zamanının en konforlu ve güvenli konaklama yerleri, kervansarayları konu almaktadır. Anadolu'daki Selçuklu kervansaraylarının tarihlerinin, kullanım amaçlarının yanı sıra mimari ve sanatsal değerleri ile özelliklerinin de gösterilmesinin

hedeflendiği makale bu yapıların günümüze kalan örneklerinden bazılarını da tanıtmaktadır.

Zeynep Aycibin'in "Osmanlı Devleti ve İpek Yolu" (s. 393-417) başlıklı makalesi tarihi yolun 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı ile olan bağlantısını, Osmanlıların yol güzergâhlarında gerçekleştirdiği fetih hareketlerini ve ticari girişimlerini konu almaktadır. Ayrıca Osmanlı topraklarındaki ipek ticaretinden de bahsedilen çalışmada, ticaret yolunun Osmanlı İmparatorluğu'nun lehine olan etkileri üzerinde de durulmuştur. Osmanlıların, yol güvenliğini ve kontrolünü sağlamak, Anadolu'dan geçen ticareti yönlendirmek için gerçekleştirdiği girişimlere ve İran ile olan mücadelelerine de değinilmektedir.

"İpek Yolu Üzerinde Dinlerin Yayılması" (s. 419-433) başlıklı makalesinde İpek Yolu'na farklı bir pencere açan H. Ahmet Şimşek, binlerce kilometrelik bir hat üzerinde yer alan tarihi yolun ticaret dışında manevi yönüne; yani dini alandaki rolüne ve bu yol üzerindeki toplumlar arası dini etkileşimlere dikkat çekmektedir. Bu amaçla Çin dinleri Konfüçyanizm ve Taoizm, Budizm, Maniheizm, Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi bölgede ön plana çıkan ve taraftar toplayan dinler, tarihleri, yayılma alanları ve öğretileriyle birlikte anlatılmıştır.

Mehmet Ölmez'in kaleme aldığı, "İpek Yolu Türk Dilleri" (s. 435-447) başlığını taşıyan, çalışma Orta Asya'da İpek Yolu'nun geçtiği güzergâhlara yakın kurulan Türk devletlerin sona ermesiyle dağılan Türklerin dil özelliklerini ve dil miraslarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Türklerin kullandıkları dilleri dönemler ekseninde *Tarih Boyunca İpek Yolu'ndaki Türk Dilleri* ve *Günümüz Türk Dilleri* olarak iki grup altında inceleyen Ölmez, bu gruplarda yer alan dilleri sıralamış ve her bir dilin tarihi, kökeni, yayıldıkları coğrafya, dilsel özellikleri ve gramer yapıları ile yazılan en önemli eserleri hakkında bilgiler sunmuştur.

"İpek Yolu Üzerinde Yeni Arayış Modelleri" (s. 449-463) başlığıyla Darhan Kıdırali'nin kaleminden çıkan bu bölüm tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması projelerini ve bu anlamda atılan adımları konu almakta, bu hususun gerekliliği üzerine durmaktadır. İpek Yolu'nun tarihine, önemine ve taşınan ürün çeşitliliğine değinilen yazıda modern dönemde Türkiye'nin katkı ve girişimlerinden de ayrıca söz edilmektedir. Son yirmi yıl içinde doğu-batı karayollarının ve enerji hatlarının bu yolun önemini tekrar gündeme getirdiğinin altını çizen Kıdırali, bu amaçla AB, ŞİÖ, AEB; CİCA ve Türk Konseyi gibi uluslararası kuruluşların farklı projelerinden bahsetmektedir.

Nuri Seçgin'in kaleme aldığı "Kültürel Etkileşimde İpek Yolu'nun Rolü ve Önemi" (s. 465-493) başlığını taşıyan çalışma, İpek Yolu'nda savaş, ticaret, göçler, misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde gerçekleşen kültürel etkileşimi konu almaktadır. İpek Yolu'nun bir ticaret aracı olmasının ötesinde temelde bir yol

olduğunu vurgulayan Seçgin, yolların insanlar aracılığıyla kültürleri, dinleri, bilim ve teknolojiyi yaymada ve kaynaştırmada önemli yönü bulunduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca İpek Yolu'nun tarihi, ipeğin kökeni ve kullanımı ile tarihi yol üzerinde öne çıkan şehirler, kervansaraylar ve mimari eserler hakkında bilgiler sunmaktadır. Bahsi geçen yapılar üzerinde göze çarpan kültürel etkileşim ve benzerliklerin izini süren Seçgin, tarihi ve sosyolojik çıkarımlarda bulunarak etkileşimler üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Mimari alanda görülen etkileşimin örneklerinin yanı sıra süslemedeki motiflerin çeşitliliğinin de anlatıldığı makalede farklı desen ve motifler üzerinden komşu coğrafyaların Anadolu ve Türk toplumu üzerindeki tesirini tartışmıştır.

Editör Taşağıl'ın kaleminden çıkan bir diğer yazı "İpek Yolu'nun Yeniden Gündeme Gelişindeki Beklentiler" (s. 495-507) başlığını taşımakta ve bu eserin son bölümünü oluşturmaktadır. Taşağıl, çalışmasında İpek Yolu'nun canlandırılması projesinin bölgenin ekonomik kalkınması ve refah seviyesi üzerine etkilerini anlatmaktadır. Ayrıca bu projenin uluslararası ilişkilerin gelişmesini sağlayacağını, huzur ve barış ortamını tesis edeceğini altını çizen Taşağıl, yollar üzerindeki toplumların birbirleri ile kültürel ilişkilerinin de artacağını belirtmektedir. Tarihi yolun canlandırılması için UNESCO öncülüğünde atılan uluslararası adımlar ile Birleşmiş Milletler ve Pasifik Ekonomi ve Sosyal Komisyonu'nun kararıyla taşımacılığının gelişmesi amacıyla yaptığı ıslah faaliyetlerinin de anlatıldığı çalışmada Türkiye'nin ve bölge Türklerinin bu yolun canlanmasından göreceği faydalar üzerinde de durulmuştur.

Antik dönemden başlayarak etkinliğini 15. yüzyıla kadar devam ettiren, kıtalar arasında etkileşim sağlayan, sadece insanları ve mallarını değil; aynı zamanda kültürlerini, ilimlerini, sanatlarını ve dini inançlarını da bir noktadan başka bir noktaya ulaştıran tarihi İpek Yolu'nun iktisadi, siyasi, kültürel ve sanatsal açılarından ön plana çıkararak inceleyen bu eser, farklı alanlardan araştırmacıların muhtelif yaklaşımlarıyla yolun iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel yönlerine ışık tutmaktadır. Özellikle son zamanlarda tarihi yolun canlandırılmasının bazı devlet ve kuruluşlar tarafından projelerle gündeme getirilmesi bu çalışmanın taşıdığı değeri daha da arttırmaktadır. Ancak eserdeki birtakım yapısal ve kurgusal aksaklıklar ile eksikliklere dikkat çekmek faydalı olacaktır. Öncelikle eserin sonunda kaynakça yer almasına rağmen makalelerde dipnot kullanılmasının tercih edilmemesi okuyucunun verilen bilginin kaynağına gitmesini ve teyit etmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca hemen hemen her makalede, girişlerde, yazarların İpek Yolu'nun tarihi, coğrafyası, güzergâhları ve bu yol üzerinden taşınan mallar hakkında temel bilgiler verme çabaları eserin geneli düşünüldüğünde tekerrürlere sebebiyet vermiştir. Eser dil ve kurgusal özellikleri açısından incelendiğinde ise makaleler gayet anlaşılır ve akıcıdır. Ancak Nurbolat Bogenbayev'in makalesinin (s. 155-162) dil ve kurgu açısından sıkıntılar barındırdığı fark edilmektedir.

Haşim Karpuz'un makalesi (s. 379-391) değerlendirildiğinde ise müstakil olarak Anadolu kervansaraylarının tanıtıldığı görülecektir. İpek Yolu hakkında yüzeysel bilgiler yer almasına rağmen, makalede Anadolu kervansaraylarının tarihi yol ya da İpek Yolu projesi ile ilişkisinin anlatılmaması bu makalenin eser içinde müstakil bir hal aldığını ve genel kontekstten uzaklaştığını göstermektedir.

İpek Yolu başlıklı bu eser yukarıda bahsi geçen sıkıntılara rağmen bir bütün olarak incelendiğinde sosyo-kültürel tarih ve sanat tarihi alanlarına önemli katkılar sağlayacak, İpek Yolu tarihi ve uygarlığının tanıtılması için faydalı olacak bir kılavuz eser niteliğindedir.